

Les informacions d'integració a les televisions: una eina pedagògica per a l'educació intercultural

Maria de Souza Badet*

Resum

Aquest text presenta, a partir d'alguns referents teòrics de mitjans de comunicació, immigració i educació, aspectes relatius a la discussió pràctica del paper dels mitjans en la construcció de l'imaginari social dels immigrants, en nens i joves. En primer lloc, s'abordarà l'assimilació de les informacions gràcies a la mediació i recepció, i també el paper dels educadors. En segon lloc, es reflexionarà sobre la construcció social de la *realitat* i els mitjans de comunicació. Finalment, es presentaran exemples de notícies de televisió sobre les persones immigrades. A partir d'aquestes tres perspectives, es podran indicar possibles utilitzacions de la comunicació com a eina d'educació intercultural.

Paraules clau

integració, interculturalitat, construcció de la realitat, immigrants, mediació

Recepció de l'original: 14 de novembre de 2008

Acceptació de l'article: 24 de novembre de 2008

Introducció

La immigració, en la realitat espanyola actual, és un dels temes que més atenció mereix per part del govern, la societat i els mitjans de comunicació. Els estrangers ja representen el 9,9 % dels 45 milions de persones que viuen a Espanya. Aquesta nova realitat social genera diversos canvis, des dels estructurals i urbans fins als socials i culturals, que formen nous processos de relació social en els diferents espais d'interacció, com els barris i les escoles.

Segons l'opinió de Barker (2003), el concepte de les cultures ja no es limita a una àrea específica. Són conseqüència de la migració de persones i la transferència electrònica d'idees i imatges que trenquen les fronteres establertes. Per tant, el creixement dels immigrants a Espanya també augmenta la diversitat cultural en moltes ciutats i, consegüentment, s'hi han produït canvis socials importants. En aquest context, un factor fonamental és el paper dels mitjans de comunicació de masses, que influeixen en la manera de conèixer i apropar-se a les noves realitats presentades en l'entorn cultural espanyol. Els mitjans de comunicació influeixen en la percepció social, però la societat, aquí entesa a partir del concepte de receptor¹, té un paper actiu en el procés de la producció de diferents lectures dels continguts mediàtics.

El tractament informatiu dels col·lectius immigrants en els mitjans de comunicació, en general, no és percebut per part de la societat com un espai per comprendre el fenomen multicultural que viu Espanya. Però sí que constitueix aquest espai, com

(*) Periodista, postgrau en Imatges i Cultures Mediàtiques a la Universitat Federal de Minas Gerais, al Brasil. Investigadora becària de l'Observatori de Migració i Comunicació (Migracom) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Doctoranda en Comunicació Audiovisual i Publicitat en la UAB. Amb el suport del Programa AlBan, programa de beques d'alt nivell de la Unió Europea per a l'Amèrica Llatina, beca núm. E07D401061BR-2007/2010. Adreça electrònica: maria.desouza@campus.uab.cat

(1) Aquest text té en compte la classificació dels estudis de recepció d'Alasuutari, P. (1999) *Rethinking the media audience*.

demostren els estudis desenvolupats des de 1996 fins a 2007 per l'Observatori i Grup d'Investigació sobre Migració i Comunicació (Migracom), sobre el tractament informatiu de la immigració a Espanya². Les investigacions manifesten que el tema de la immigració ha estat present, amb diferents característiques, en els mitjans de comunicació en els últims onze anys³. Però aquesta presència no significa necessàriament que es fes un tractament informatiu correcte dels diferents col·lectius, respectant i manifestant la diversitat de *realitats* socials dels immigrants a Espanya.

En el marc de l'Any Europeu del Diàleg Intercultural (2008), l'objectiu principal del qual ha estat fer front a la incomprensió entre cultures a través de la interculturalitat, aquest article espera contribuir al debat, crítica i reflexió d'alternatives informatives més sensibles a la integració cultural dels immigrants a Espanya. El respecte per la diversitat d'actors socials i realitats migratòries en les notícies de televisió, principal mitjà d'informació a Espanya, pot contribuir a la formació d'una societat més preparada per al diàleg.

Tanmateix, el diàleg intercultural només és possible si els actors socials que actuen en els espais de socialització, com els educadors a les escoles, treballen en la comprensió de les paradoxes, dificultats i alternatives informatives que representin aquesta nova realitat social en els mitjans de comunicació de masses. Com exposa Martín-Barbero (1987), les escoles són importants per a la socialització, producció simbòlica i reconeixement de les identitats, i elements clau per a la construcció d'una societat més preparada per al diàleg intercultural.

Actualment l'escola és un dels pocs espais on s'evidencia la presència multicultural. Quan aquest àmbit afavoreix les interaccions continuades, pot constituir un espai important per superar els estereotips i aprendre la convivència i dinamització dels processos d'integració. El concepte d'*interculturalitat a l'escola* que orienta aquesta reflexió es basa en l'Informe del Fòrum per a la Integració Social dels Immigrants 2007 (Rodríguez, 2007). Així, s'entén per *interculturalitat a l'escola* el reconeixement i respecte de les identitats diferenciades, igualtat en el sentit més profund, diàleg i participació en la vida social pública present i en l'elaboració dels projectes col·lectius de futur. Es tracta d'aconseguir espais de convivència real més que coexistència o tolerància.

-
- (2) Les reflexions presentades en aquest text es van reunir a partir de l'estudi sobre el tractament informatiu de la immigració a Espanya (Lorite, 2007), del programa *Interculturalitat, immigració i comunicació: bones pràctiques per a la integració sociocultural dels immigrants*, dut a terme per a la Secretària d'Estat d'Immigració i Emigració, per part del MIGRACOM (Observatori i Grup d'Investigació sobre Migració i Comunicació del Departament de Comunicació Audiovisual i Publicitat de la Universitat Autònoma de Barcelona).
 - (3) Segons l'informe de 2006 elaborat per Migracom, sobre el tractament informatiu de la immigració (Lorite, 2007), la presència informativa de la immigració és bastant significativa en els diferents mitjans de comunicació de massa espanyols. En el cas de l'anàlisi de contingut duta a terme pel grup, es va constatar que els telenotícies de la nit de quatre cadenes estatals i sis autonòmiques van destinar al voltant d'un de cada deu minuts del temps total dels seus informatius a cobrir alguna temàtica relacionada amb la immigració.

Analitzar la comunicació per les mediacions i recepció

Hi ha diferents línies d'investigació per comprendre el paper dels mitjans de comunicació en la societat. Ja que l'objectiu d'aquest article és comprendre els efectes dels mitjans en les interaccions socials quotidianes, s'ha optat per discutir els fenòmens esmentats mitjançant estudis de recepció mediàtica. Es tracta d'una línia d'investigació que considera el procés de producció de les notícies, les seves mediacions, i també apropiacions de continguts per part dels individus. Una proposta, en definitiva, que ajuda a comprendre com els mitjans de comunicació són importants en els constructes socials.

Un dels conceptes fonamentals en els estudis de recepció és precisament el de receptors⁴, també anomenats per alguns autors *audiències* o *consumidors*. A més, aquí es considera aquella línia d'estudis de recepció que entén els receptors com a portadors d'un paper actiu en els processos d'interacció mediàtica. En aquest sentit, per investigar els usos dels mitjans és necessari desplaçar-se dels mateixos mitjans al lloc en el qual es produeix el seu sentit; és a dir, els moviments socials, especialment aquells que parteixen del barri (Martín-Barbero, 1987). L'estudi del consum quotidià d'informació mediàtica a les escoles pot contribuir, com defensa Martín-Barbero, a generar canvis socials, quan l'espai esmentat constitueix les mediacions i la producció de sentits de les relacions socials.

Indubtablement, entre els mitjans de comunicació, la televisió destaca pel seu abast i influeix en les relacions socials. En el procés de recepció televisiva, també anomenat *televidències*, és impossible predir els resultats de la recepció, ja que la interacció televisió-auditori emergeix com un procés complex, multidimensional i multidireccional que transcendeix a la pantalla de televisió (Orozco, 1993).

Un exemple de l'ús del concepte de recepció activa es troba en el treball de Chavero i Muñoz (2005), que va analitzar la recepció mediàtica d'estudiants de l'Amèrica Llatina que vivien a Barcelona. Segons l'estudi, el consum televisiu està representat per un ampli procés que comença abans, transcorre durant i després del moment en què l'audiència veu la televisió. La investigació va presentar resultats que demostraven que els continguts mediàtics experimenten diferents apropiacions per part de la teleaudiència. Per exemple, part dels estudiants van mostrar que no se sentien representats en les notícies de televisió que tractaven sobre els seus països.

Per exemplificar les diferents televidències de les audiències que va presentar l'estudi, es va suposar, per exemple, que els estudiants canviaven la manera de percebre les notícies dels col·lectius immigrants a partir de diferents factors, com la formació personal, els coneixements geogràfics i històrics, i la convivència o no amb immigrants. És a dir, es poden produir *mediacions múltiples* per part de les audiències. Això no significa que la interacció televisió-auditori sigui anàrquica, sinó que aquest procés comprèn combinacions específiques de mediacions. Per tant, a més

(4) *Recepció*: conjunt d'interaccions i negociacions dels subjectes socials, intervingudes per diverses fonts i escenaris, generant apropiacions complexes que van des de la reproducció, fins a la contestació i la resistència. (Orozco, 2001, p. 23)

de la interacció concreta del subjecte amb la televisió, s'ha de considerar que es tracta d'un procés sociocultural amb combinacions dinàmiques.

Tanmateix, els productors dels continguts difosos pels mitjans de comunicació no sempre es preocupen pel procés de recepció i per la formació dels receptors. En el cas de les notícies d'immigració, moltes són reduccionistes i amb representacions estereotipades⁵ de col·lectius immigrants. Aquesta característica contribueix a la construcció de prejudicis socials marcats per la falta de coneixement i respecte a les diferents trajectòries migratòries, vitals i culturals. I és precisament per aquest motiu que s'han de considerar els processos de mediació i apropiació dels continguts mediàtics, ja que són fonamentals els estudis de recepció.

Els estudis sobre la mediació es basen en la idea que els missatges rebuts en les interaccions socials passen per processos de descodificació. Així mateix, els receptors poden presentar diferents interpretacions de les notícies. Es poden produir diverses lectures: des d'una lectura preferencial, en la qual l'espectador es limita a descodificar el missatge; negociada, en la qual accepta una interpretació amb les especificitats locals; fins a la d'oposició, en la qual s'utilitza un codi de referència alternatiu. Aquests processos dependran dels coneixements que els receptors tinguin sobre el tema. Així, en el cas de les notícies sobre immigració, com més ampli i profund sigui el coneixement de les immigracions, hi haurà més probabilitats de generar una actitud crítica respecte als fets noticiats.

El paper de les escoles en la mediació i recepció televisiva

Com exposa Orozco (1993), les escoles són un important espai de mediació on s'intercanvien idees sobre els continguts mediàtics. Per tant, la manera com els alumnes de les escoles perceben les notícies d'immigració retransmeses pot estar influïda per l'univers en el qual viuen. Com ja han presentat diversos autors (García Canclini, 1998; Hall, 2003; Martín Barbero, 1987), els processos de mediació de les informacions rebudes pels mitjans de comunicació ocorren en diferents espais, normalment col·lectius, com les escoles, importants en la construcció dels sentits que donen a les informacions mediàtiques.

A l'hora de crear actituds positives i negatives davant de la convivència ciutadana i el respecte als altres, són diversos els espais i actors socials que influeixen en la socialització dels nens i adolescents.

Han d'assenyalar-se particularment, entre d'altres, la família, especialment els pares, la televisió, la colla d'amics, les institucions religioses i associatives; però l'escola continua sent agent rellevant i privilegiat en la socialització d'actituds, valors, estereotips, imatges, judicis i prejudicis amb vista a aconseguir una sana i oberta convivència amb gent d'altres pobles, cultures, religions i races. (Calvo Buezas, 2003, p. 249)

Les escoles pertanyen a contextos socials específics i formen part de tota una xarxa de relacions socials. Respecte a la integració dels immigrants i la importància de les escoles en aquest procés, és important considerar la presència d'immigrants a l'entorn de les escoles, ja que els barris constitueixen importants espais de socialització.

(5) El text considera aquest concepte com una reducció de la persona a una sèrie de trets generalment negatius. (Hall, 2003)

El barri apareix llavors com el gran mediador entre l'univers privat de la casa i el món públic de la ciutat, un espai que s'estructura partint de certs tipus específics de sociabilitat i en última instància de comunicació: entre parents i entre veïns. (Martín-Barbero, 1987, p. 217)

Resulta també rellevant destacar el que exposa Capel (2001), quan afirma que qüestions plantejades a partir de la immigració són també qüestions educatives. A causa de la nova realitat de l'augment de la immigració a Espanya, sorgeixen conflictes socials, dificultats d'integració i prejudicis, com el racisme. En part, aquests problemes estan relacionats amb una educació equivocada. Els prejudicis socials o ètnics que es tradueixen en actituds negatives, s'aprenen i poden ser modificats per l'educació, però sovint no n'hi ha prou per eliminar-los. En aquest procés cal considerar altres factors, com el paper de la televisió com a mitjà d'informació de tota la societat. Els nens i joves en són els principals implicats, ja que estan en procés de socialització i formació dels seus conceptes i valors i, alhora, més directament influïts pels mitjans.

En la discussió sobre els processos de mediació a les escoles, també és important considerar la complexitat de factors que engloben la realitat quotidiana dels joves i de les escoles on estudien. Per exemple, ja el 1993, en la IV Conferència de la Joventut del Consell Europeu, s'alertava que, al costat de l'augment de l'atur registrat en la joventut, el buit ideològic de valors en aquests joves propiciava el creixement d'actituds intolerants, xenòfobes i violentes. En aquest context el paper de les escoles és rellevant i urgeix l'educació intercultural.

Si la societat vol formar els ciutadans europeus del futur, dins d'un nou escenari polític i social, l'educació intercultural es converteix en una necessitat i un desafiament; però això implica, en l'acció pedagògica, tota la col·lectivitat escolar, professors, alumnes, pares i entorn comunitari, i fins i tot tota la societat. (Calvo Buezas, 2003, p. 237)

D'altra banda, s'ha avançat en el reconeixement de la diversitat cultural de l'alumnat en els centres. Això és degut, en part, a la presència dels alumnes immigrants. El pluralisme cultural és present en molts projectes de centre i en les intencions educatives. Però la posada en pràctica de vegades s'allunya molt dels seus principis, originant mesures repetides i programes compensatoris dirigits només als alumnes immigrants. Aquestes conductes fan que es mantingui l'homogeneïtzació en els centres (Rodríguez, 2007).

Per més que la societat espanyola sigui molt heterogènia en valors, configuracions mentals, orientacions polítiques i consciències ètiques col·lectives, a més de ser una societat multicultural i multiètnica a causa de la diversitat de cultures autonòmiques i altres ètnies, l'homogeneïtzació en els centres encara és molt forta. En analitzar la distribució a les escoles dels diferents col·lectius socials, es percep que la majoria dels alumnes estrangers es troben escolaritzats a les regions amb més nombre d'immigrants: Madrid, Catalunya i València. En general, es concentren als mateixos barris populars, sovint deteriorats, i la majoria més en col·legis públics que concertats. Com a resultat de la concentració esmentada, els immigrants arriben, de vegades, a ser més del 50% de tots els alumnes d'una aula, i fins i tot de tot el col·legi: es creen *escoles gueto*⁶.

(6) Aquest concepte significa que més del 50% dels alumnes d'una escola són immigrants i d'altres minories, com els gitanos (Calvo Buezas, 2003, p. 240).

Un dels problemes generats per la *guetització* és que l'alumnat immigrant, en general, pertany a la classe obrera i proletària, de barris marginats. Les escoles es converteixen en un símbol de pobresa, i alguns pares espanyols treuen els seus fills d'aquests centres. Calvo Buezas alerta sobre els problemes que la no-convivència intercultural pot generar:

És possible que en el futur, sobretot en secundària, els conflictes creixin, si no es prevenen des de la infantesa amb una adequada educació intercultural. (Calvo Buezas, 2003, p. 241)

La 'construcció de la realitat' sobre els immigrants

Un altre concepte de la discussió proposada és el de la construcció social de la *realitat*⁷ (Berger i Luckmann, 1984). La idea de l'home del carrer, presentat pels autors esmentats, serveix d'exemple per a la comprensió de la construcció de la *realitat*. Segons els autors, l'home del carrer viu en un món que per a ell és real, i sap amb diferents graus de certesa que aquest món té determinades característiques. Sens dubte, el que és real canviarà entre les persones d'acord amb els diferents coneixements que tinguin. Per tant, la *realitat* i el *coneixement* pertanyen a contextos socials específics.

La *realitat* reedificada és assumida pels individus a través de la socialització primària i secundària. Segons Berger i Luckmann, la socialització primària es basa en el fet que l'individu neix dins d'una estructura social objectiva. Hi troba els altres significants encarregats de la seva socialització i que li són imposats. Així, les definicions que els altres significants fan de la situació de l'individu li són presentades com a *realitat* objectiva. Mitjançant aquest fet es constata que l'individu no solament neix dins d'una estructura social objectiva, sinó també dins d'un món social objectiu. La resta de significants que mediatitzen el món per a ell, el modifiquen en el curs d'aquesta mediatització. Durant el procés, el subjecte selecciona aspectes del món segons la situació que ocupa dins de l'estructura social.

El procés de socialització continua amb la socialització secundària, marcada per la internalització de *submons* i l'adquisició del coneixement especialitzat. Així doncs, la *realitat* de la vida quotidiana es reafirma contínuament en la interacció de l'individu amb els altres. És a dir, la *realitat* s'internalitza mitjançant un procés social i així també es manté en la consciència dels processos socials.

Tanmateix, com a condició rellevant, la possibilitat de canviar la visió de la *realitat* disposa d'una estructura de plausibilitat eficaç; és a dir, d'una base social de transformació. L'alteració requereix processos de resocialització que s'assemblen a la socialització primària, perquè s'hi han de tornar a atribuir accents de *realitat*. En conseqüència, s'han de reproduir en gran manera la identificació afectiva i els elencs socialitzadors característics de la infantesa.

En el cas de la immigració, es percep que a Espanya hi ha una construcció social de la *realitat* dels immigrants que canvia segons el moment històric viscut. La *realitat* subjectiva dels individus espanyols sobre la immigració pot ser canviant, amb influèn-

(7) L'expressió *realitat* es presenta en aquest text entre cometes perquè es considera que aquest concepte és un constructe, ja que canvia en funció d'allò que el subjecte entengui com a real.

cia i participació del que s'entén en cada moment per *realitat*. Per exemple, fa una dècada Espanya necessitava mà d'obra, de manera que els immigrants van ser convidats i acollits al país. Actualment, el país passa per una crisi econòmica amb una alta taxa de desocupació, i no és necessària part de la mà d'obra immigrant. La manera en la qual la realitat socialment definida passa a percebre els immigrants contribueix a canvis respecte a la realitat *subjectiva*.

Mitjançant la perspectiva clàssica de Berger i Luckmann (1984), es pot concloure que la imatge que les persones tenen dels immigrants dependrà dels seus coneixements sobre aquesta realitat. És a dir, si només arriba la imatge de *cayucos* i actes delictius, la noció de realitat dels immigrants a Espanya pot limitar-se a les característiques esmentades.

En aquest sentit, és important recordar Schopenhauer quan afirma que allò que creem com a «realitat», de fet no ho és, ja que és representació del que ens convé creure com a tal (Schopenhauer, 1819 [2003]; p. 85-118, de l'epígraf I al VIII). Els mitjans de comunicació són un dels espais socials utilitzats per a la construcció d'imaginari individuals i col·lectius. Constitueixen així perfectes espais de representació de la *realitat* social i cultural. Però cap d'aquestes *realitats* no constitueix referències estàtiques. Els significats es construeixen en el moment viscut. Aquest fet serveix de referència per a la discussió que presentem en aquest text, ja que les diferents imatges de la societat respecte als col·lectius socials dels immigrants passen per la construcció social de *realitat* i l'experiència cultural que es té de les diferents *realitats* migratòries.

Com les televisions representen els immigrants?

L'important paper dels mitjans en la construcció de l'imaginari social ha estat objecte d'estudi de diverses investigacions, ja que la televisió és un dels mitjans de més influència pel seu poder d'abast. En el cas d'Espanya, la televisió és un important mitjà de formació social, ja que l'audiència és de gairebé el 100%, amb una exposició diària dels espanyols al televisor que representa una de les més altes d'Europa. Aquest motiu justifica la preocupació per mirar els continguts produïts a les cadenes de televisió. Si el mitjà presenta una influència social semblant, sens dubte, els seus continguts influeixen igualment en la realitat.

La importància d'analitzar la influència que exerceix a Espanya la televisió en la formació d'un imaginari sobre els immigrants es fonamenta en els estudis duts a terme pel Migracom i en d'altres sobre les notícies d'immigració en els mitjans de comunicació. Les investigacions mostren que els mitjans de comunicació espanyols, majoritàriament, presenten la interculturalitat migratòria associada a actes delictius. Un exemple d'aquest fet és la investigació duta a terme pel Migracom el 2007 (Lorite, 2008), que va concloure que, en la mirada periodística de maig d'aquell any, es van presentar com a principals blocs temàtics els esdeveniments o actes delictius en els quals apareix la població immigrant, i també les *clàssiques* arribades i processos migratoris amb l'activitat política. En general, aquestes notícies homogeneïtzten les diferents realitats culturals, sense preocupar-se pels efectes que l'acte pot generar en la construcció de l'imaginari de la població autòctona sobre aquests col·lectius. Sens

dubte, també hi ha alternatives informatives, com les unitats de signe integrador dels col·lectius immigrants, que es poden trobar en els mitjans de comunicació.

Diversos estudis mostren que els mitjans de comunicació continuen produint notícies utilitzant termes inadequats per als immigrants. Per tal de donar suport als periodistes, el Consell de l'Audiovisual de Catalunya va elaborar una sèrie de recomanacions per al tractament informatiu de la immigració (CAC, 2004). Aquest manual és fonamental, ja que crida l'atenció sobre punts importants com ara la necessitat de cercar el pluralisme de les fonts, tenint en compte persones immigrants per fer de font informativa; respectar la intimitat i la privacitat; evitar el llenguatge discriminatori i la incorporació de prejudicis genèrics; evitar l'espectacularització; o només incloure el grup ètnic, color de pell, país d'origen, religió o cultura si és estrictament necessari per a la comprensió global de la notícia.

La preocupació del CAC està directament associada a la idea exposada per García Canclini (1998) que els mitjans de comunicació es tornen constituents del sentit *públic* a les ciutats. Això és perquè integren l'imaginari urbà a mesura que informen sobre les experiències comunes de la vida urbana. Una vegada que els mitjans presenten una imatge correcta dels col·lectius d'immigrants, es poden construir uns imaginaris socials més pròxims que ajudin a comprendre la diversitat de realitats migratòries i a integrar-les.

Per exemplificar el tractament informatiu de la immigració a les televisions d'Espanya, s'exposen en aquest article les 427 unitats informatives sobre immigrants exhibides durant el maig de 2007, de les quals 207 són les unitats en els telenotícies de cinc cadenes estatals (Antena3, Cuatro, La Sexta, Tele5 i TVE) i les altres 220, en sis cadenes autonòmiques (Canal 9, Canal Sur, ETB-1, TeleMadrid, TV3 i TVG)⁸. En el cas de les cinc cadenes televisives d'àmbit estatal, es percep que destinen temps diferents a la informació sobre immigració: la màxima quota, amb un 8,9%, l'obté Tele5, seguida d'Antena3, TVE i Cuatro, que se situen entorn del 5% del temps total. Les televisions autonòmiques analitzades es mouen entre la màxima quota del 6,5% de la catalana TV3, i el 2,5% de l'andalusa Canal Sur.

L'estudi del Migracom de 2007 va constatar que es tendeix a donar una mirada periodística de la immigració més multipolar i menys monotemàtica en els mitjans de comunicació espanyols que la detectada el 2006: «Es parla més des d'"aqui" i des d'un "són entre nosaltres" que des de la perspectiva de "vigila que ens envaeixen"» (Lorite, 2008, p. 7).

Tanmateix, en les temàtiques que componen el "són entre nosaltres" es destaca el bloc de successos. A més, alguns mitjans continuen qualificant l'immigrant amb termes com *il·legal*, malgrat que tots els manuals recomanin no utilitzar-los. Com assenyala Lorite (2008), els mitjans de comunicació encara no fan *pedagogia de la realitat migratòria* i no s'interessen per explicar les causes de l'emigració, només informen del context sociològic que envolta el procés migratori.

(8) Les notícies van ser recollides i analitzades com a part de l'estudi *Tratamiento informativo de la inmigración en España 2007* (Lorite, 2008).

Com s'ha destacat, l'associació dels immigrants amb esdeveniments o actes delictius és predominant a les televisions, segons l'anàlisi del 2007. En aquest estudi, quan informaven sobre immigració, les cinc cadenes estatals dedicaven el 46,5% del temps a successos, i les sis cadenes autonòmiques, el 47,8%. També es destaquen les *clàssiques* arribades, principalment en *cayuco*, amb un 22,8% a les cadenes estatals i un 14,4% en les autonòmiques. La vinculació del procés migratori amb l'activitat política, i en particular amb les campanyes de les eleccions municipals i autonòmiques, correspon al 8,9% en les estatals i al 15,1% en les autonòmiques. A la resta de temes d'immigració, s'hi concedeix menys d'un quart del temps total en els telenotícies, 21,8% a les estatals i 22,7% a les autonòmiques (Lorite, 2008, p. 27-30).

El tractament informatiu vist des de la integració

Encara que a Espanya, normalment, el tractament informatiu de la immigració s'associï a actes delictius, es poden trobar a les cadenes algunes unitats informatives que demostren la integració dels col·lectius d'immigrants en la societat autòctona. És important comprendre aquestes alternatives informatives, ja que aquí considerem que el coneixement que es té d'un determinat col·lectiu social influeix en el fet que se'l compregui i se'l respecti. L'anàlisi de les diferents maneres d'informar sobre la *realitat* migratòria, més enllà dels actes delictius, contribueix que els formadors d'opinió en la societat, com els educadors a les escoles, produeixin una mirada crítica cap als mitjans de comunicació.

Considerant aquest aspecte, els professors poden explicar als alumnes que els mitjans de comunicació recreen aspectes de la *realitat* migratòria, que és una *construcció de la realitat* formulada des de diversos punts de vista, com per exemple la integració. La percepció i diferenciació dels tipus de continguts que els mitjans emeten és un factor rellevant per a la integració, una temàtica fonamental per aconseguir diàleg intercultural.

En total, apareixen trenta unitats informatives de signe més integrador en les onze televisions, corresponent al 9,5% del temps total dedicat a les notícies d'immigració a les cadenes estatals i autonòmiques el maig de 2007. Aquestes unitats són igualment repartides entre les televisions estatals i autonòmiques, amb quinze unitats en cadascuna. En les estatals, la televisió pública TVE va presentar sis unitats informatives, seguida de Cuatro, amb cinc unitats. La resta va presentar una o dues notícies. Quant a les autonòmiques, destaquen Canal Sur amb quatre unitats, seguida per TV3 i TeleMadrid, amb tres unitats cadascuna. La resta va presentar una o dues unitats. A continuació, presentem quines són aquestes unitats integradores a fi de contribuir a la mirada crítica dels educadors i facilitar la percepció d'aquests continguts que, per més que siguin part de la *realitat social* dels immigrants a Espanya, encara són poc presents en els informatius.

Notícies de signe integrador a les televisions estatals i autonòmiques

Cas	Unitats	Temps
Cultura – Fires i exposicions	5	0:06:24
Integració – Col·lectius socials d'immigrants	8	0:11:09
Integració religiosa	4	0:08:05
Immigració a l'àmbit econòmic	10	0:18:55
Dades immigració Espanya	3	0:06:15
Total	30	0:50:48

Font: Taula elaborada a partir de les dades de l'Informe Migracom 2007 (Lorite, 2008).

Com demostra la taula, el tractament informatiu integrador està relacionat principalment amb l'àmbit econòmic. Destaquem aquí dos exemples de la *realitat social* presentats en els mitjans de comunicació, que demostren la importància d'integrar la immigració en l'àmbit econòmic. La primera notícia correspon a TVE1. Tracta sobre els grups financers destinats als immigrants. És una notícia que crida l'atenció pel seu contingut i per la manera inusual d'anomenar els immigrants, ja que en comptes d'utilitzar «immigrant pel país d'origen, il·legal, indocumentat», el presentador opta per utilitzar els «nous espanyols i les seves necessitats». A més, els immigrants guanyen veu i expressen les seves necessitats i desigs econòmics.

Presentador: «A Espanya els immigrants estan canviant el nostre paisatge, també l'econòmic, per això són un grup de *ciutadans* cada dia més interessants per a alguns dels grans grups financers que, per exemple, han creat bancs especialment pensats per a aquests *nous espanyols i les seves necessitats*.» (TVE1, 2 de maig de 2007)

El segon exemple interessant l'ofereix Canal Sur. La unitat presenta diverses fonts immigrants de diferents localitats, tant del Marroc com de països de l'Amèrica Llatina. Les fonts parlen de les seves preferències de consum. A més, una experta comenta la necessitat del mercat de valorar els consumidors immigrants, pensar i tenir en compte la cultura, la religió i els seus costums, ja que no és el mateix una campanya de màrqueting dirigida a un ciutadà espanyol que al col·lectiu immigrant.

Presentadora: «*Els parlem ara de l'altra cara de la immigració*. Els immigrants a Espanya consumeixen més de 35 mil milions a l'any. Una dada que, com poden imaginar, no ha passat inadvertida a les empreses del país, que ja ofereixen molts dels productes que els immigrants demanen. Actualment, Espanya té una mica més de 4 milions d'immigrants i les previsions són que el 2015 aquesta xifra s'hagi duplicat.» (Canal Sur, 8 de maig de 2007)

També és important destacar les unitats d'integració social i religiosa dels col·lectius immigrants en la societat d'acollida. Constitueixen dos aspectes importants per a la conscienciació social del respecte pels valors i cultura dels immigrants. En aquest sentit, destaquem una notícia sobre un concurs de bellesa d'immigrants romaneses que demostra com aquests col·lectius es relacionen entre si en el país d'acollida, i com valoren la seva cultura i costums.

Presentador: «Aquest cap de setmana hem estat testimonis d'un curiós concurs de bellesa, que poc té a veure amb el nostre concurs *Supermodelo*, se'n recorden? Però aquestes noies romaneses també volen ser a la seva manera unes supermodels, aspiren a representar les joves en la diàspora, la gran comunitat romanesa a l'exterior.» (Cuatro, 3 de juny de 2007)

D'altra banda, el respecte per les creences religioses és un altre aspecte complex i que moltes vegades queda fora de les pautes dels mitjans de comunicació. A les escoles, aquesta temàtica és totalment rellevant, i moltes vegades genera conflictes entre els alumnes. La unitat trobada a TV3 és interessant, ja que mostra col·lectius d'immigrants musulmans i el seu esforç per presentar les seves creences en la societat d'acollida. És rellevant, a més, el fet que la majoria dels immigrants que van ser fonts informatives parlessin en català, la qual cosa demostra un respecte per la societat d'acollida que pot afavorir la dinamització intercultural.

Presentador: «El pluralisme religiós a Catalunya és un fenomen cada vegada més evident. Després de l'hegemonia que manté el catolicisme, creixen centres de culte d'altres religions, l'evangèlica és la segona amb més fidels i la tercera, la musulmana. En tres anys s'han obert trenta mesquites noves a Catalunya i ara ja n'hi ha unes cent setanta.»

Presentadora: «Per superar alguns tòpics i trencar algunes barreres, les mesquites han obert avui les portes a tots els que han volgut conèixer-les.» (TV3, 2 de juny de 2007)

La notícia mostra dues mesquites que han obert les portes a la comunitat en general, una a Badalona i una altra a Vic, amb l'objectiu de disminuir els prejudicis mitjançant el coneixement i el respecte. El fet, a més, és reforçat per les imatges. Mohamed Halhoul, portaveu del Consell Islàmic Cultural de Catalunya, corrobora que a Catalunya ja s'accepta la religió musulmana, però que encara hi ha un cert desconeixement, que, de vegades, pot transformar-se en xenofòbia.

Les notícies restants de signe integrador de la mostra també presenten aspectes interessants de la integració dels col·lectius immigrants, com s'observa en les unitats d'integració cultural, que destaquen fires i exposicions de diferents orígens. Per

finalitzar els exemples, destaquem com a focus integrador una de les unitats culturals:

Presentadora: «La Biblioteca Nacional exposa fins a finals d'agost un tros de la història i de l'art de la comunitat immigrant més nombrosa d'Espanya: l'Equador. [...] Els proposem que vegin a través de tres mirades, equatorianes totes, amb la distància que la immigració posa pel mig.» (Cuatro, 1 de maig de 2007)

La notícia destaca la importància de la riquesa històrica i cultural del país per als equatorians. A més, els artistes de l'exposició destaquen què és l'Equador per a ells:

Segundo Cabascango: «Per mi, l'Equador és art i tradició.»

Elisabeth Méndez: «Per mi, l'Equador és la imatge de Déu per la seva creació i riquesa natural.»

Vladimir Papuel: «L'Equador és treball, puixança i rebel·lia.»

També és interessant el fet que després de les fonts, el reporter proposa:

Reporter: «Aquesta és la seva mirada, la de la comunitat immigrant més important a Espanya. Ara ens toca als altres: apropar-nos-hi, conèixer-los i fugir de l'estereotip.»

Aquesta proposta fa evident que els mitjans de comunicació, com a espai de construcció social de la *realitat*, poden contribuir a la integració per mitjà del combat dels estereotips.

L'objectiu principal dels exemples presentats és demostrar les possibilitats informatives i alertar la societat, principalment els educadors, que l'ensenyament d'una observació crítica pot ser una eina educativa important per a la integració. Els professors són agents fonamentals per combatre els problemes d'integració a les escoles, els xocs culturals/ètnics, les tensions i els prejudicis de la societat global. Com pondera Calvo Buezas:

Els professors han de fer front davant de tota aquesta problemàtica, convertint-se en els millors artífexs de l'art i de la cultura del "saber conviure en la diferència" i, per tant, ells són els autèntics protagonistes de l'educació intercultural. (Calvo Buezas, 2003, p. 242)

Per tant, els mestres han de ser els primers a interioritzar i sentir aquestes actituds i valors interculturals, motivats a aplicar nous continguts curriculars sobre la problemàtica de la immigració i de la nova societat multiètnica i multicultural. Ja que els mitjans de comunicació són importants per a la comprensió d'aquesta nova societat, defensem que els seus continguts sobre immigració poden ser utilitzats pels professors com una nova manera d'aprenentatge de la convivència social entre cultures a les escoles. Com suggereix Calvo Buezas, en les estratègies per a l'educació intercultural, una de les possibilitats és l'aproximació d'altres cultures, per mitjà de pel·lícules i altres recursos, que convidin els estudiants a identificar-se amb membres d'altres grups ètnics o racials.

Conclusió

Les reflexions del present estudi s'han tractat des de la doble perspectiva del tractament informatiu de la immigració a les televisions a Espanya i les possibilitats de recepció de les informacions d'immigrants. Aquestes reflexions ajuden a comprendre la relació complexa i dinàmica que els mitjans de comunicació, especialment la televisió, exerceixen actualment en la societat espanyola. La idea d'uns receptors actius de les informacions mostra, encara avui, el gran desafiament de la societat per a la construcció de conceptes i valors més sensibilitzats amb la integració dels immigrants.

Com hem vist, per molt que s'hi esforcin, els mitjans de comunicació continuen produint notícies que, majoritàriament, contribueixen a relacionar els immigrants amb actes delictius. En aquest context, el paper actiu dels receptors de les informacions vehiculades pels mitjans de comunicació ajuda a produir lectures crítiques dels continguts. Sens dubte, la lectura crítica només és possible quan es comprèn de quin context es parla. A partir d'aquesta comprensió, es produeix la lectura adequada i es poden, fins i tot, proposar alternatives comunicatives audiovisuals que cerquin la integració dels col·lectius socials.

En aquest procés multidimensional, els altres espais de socialització són fonamentals i influeixen en la interacció amb els mitjans de comunicació. Ja que les escolles constitueixen un dels espais més importants per a les mediacions, la comprensió de la dinàmica productiva dels mitjans i el seu potencial per a la construcció de valors pot portar els educadors a ensenyar a mirar les informacions d'una manera crítica i constructiva. Aquesta mirada és una eina important per a la recerca de la interculturalitat i el respecte per les diferències socials.

Respecte a les notícies d'immigrants, s'apunta la necessitat de més unitats informatives integradores i dinamitzadores interculturals. La recerca del tractament audiovisual de la immigració més idoni necessita més equilibri en diferents aspectes, com el gènere i les temàtiques. Equilibri no vol dir necessàriament igualar els espais a tot. Per exemple, no és que calgui oblidar-se de les temàtiques d'esdeveniments, sinó que caldria cercar que els immigrants apareguin en qualsevol situació real i en plans que no suscitin una mirada diferent, negativa i distant, com es presenten en moltes notícies.

Sobre la immigració, les unitats informatives en els mitjans de comunicació poden ser encara més integradores, presentant diferents aspectes dels diversos immigrants que viuen a Espanya. Els casos aquí presentats serveixen d'exemple d'algunes alternatives i possibilitats fora de les notícies convencionals, exemples que ajuden al diàleg intercultural.

D'altra banda, les reflexions sobre la construcció social de la realitat demostren la importància de comprendre els fenòmens esmentats per entendre realment el món que ens envolta. Com també es demostra en el present text, resulta essencial el paper dels mitjans de comunicació per a la construcció dels imaginaris socials. Per tant, per entendre el món avui, necessitem considerar el que els mitjans produeixen i, més important encara, comprendre com els subjectes s'apropien de la informació, i dels usos que fan d'aquests continguts.

La manera com percebem el món es dona mitjançant la imaginació, una imaginació que és socialment construïda i reconstruïda d'acord amb el món per a nosaltres reconegut com a *realitat*. Per aquest motiu s'ha escollit analitzar la representació dels immigrants en les notícies de signe integrador a la televisió, ja que els mitjans, com a espai important de la construcció de la *realitat*, poden oferir informacions que contribueixen a la formació d'una societat més integrada socialment i culturalment.

Finalment, el sistema educatiu espanyol i el tractament informatiu de la immigració en els mitjans de comunicació són reflex del moment actual de la societat en aquests termes. Malgrat les temptatives de bones pràctiques en algunes escoles, i de l'ampliació de les temàtiques migratòries en els mitjans, falten intervencions més integrals que comprometin els diferents sectors implicats en l'educació, en la producció de notícies en els mitjans i en la societat en general. A partir d'entendre els avantatges de les pràctiques interculturals en els diferents espais socials, es garantirà la construcció d'una societat més oberta al diàleg intercultural.

Referències

- Ajuntament de Barcelona (2007) *Informes Estadístics. La població estrangera a Barcelona*. Ajuntament de Barcelona. Departament d'Estadística. Disponible a: <http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/inf/pobest/pobest07/pobest07.pdf> [accés: 11.3.2009].
- Barker, C. (2003) *Televisión, globalización e identidades culturales*. Barcelona, Paidós.
- Berger, P.; Luckmann, T. (1984) *La construcción social de la realidad*. Buenos Aires, Amorrortu.
- Calvo Buezas, T. (2003) «La escuela, agente privilegiado para la educación intercultural», a Calvo Buezas, T. *La escuela ante la inmigración y el racismo. Orientaciones de educación intercultural*. Madrid, Popular, p. 237-263.
- Capel, H. (2001) «Inmigrantes extranjeros en España. El derecho a la movilidad y los conflictos de la adaptación: grandes expectativas y duras realidades». *Scripta Nova: Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales* (Universitat de Barcelona), 81.
- Chavero, H.; Muñoz, N. (2005) «Los hábitos del consumo televisivo de una comunidad extranjera: el caso de estudiantes latinoamericanos en Barcelona». *Zer* (Bilbao, Euskal Herriko Unibertsitateko), 19, p. 191-204.
- Consell de l'Audiovisual de Catalunya [CAC] (2004) «Recomanacions del CAC sobre el tractament informatiu de la immigració». *Quaderns del CAC* (Barcelona), 12.
- García Canclini, N. (1998). «Culturas híbridas, poderes oblicuos», a García Canclini, N. *Culturas Híbridas. Estratégias para entrar e sair da modernidade*. São Paulo, EDUSP, p. 283-350.
- Hall, S. (2003) «Codificação e decodificação», a *Da diáspora: identidades e mediações culturais*. Brasília, Belo Horizonte, UFMG, Representação da UNESCO no Brasil.
- López Diez, P. (2005) «Representación de género en los informativos de radio y televisión», a *Segundo Informe Representación de Género en los Informativos de Radio y Televisión*. Madrid, Instituto Oficial de Radio y Televisión, RTVE.
- Lorite, N. [dir.] (2004) *Tratamiento informativo de la inmigración en España 2002*. Madrid, Instituto de Migraciones y Servicios Sociales.
- (2007) *Tratamiento informativo de la inmigración en España 2006*. Madrid, Dirección General de Integración de los Inmigrantes, Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración.
- (2008) *Tratamiento informativo de la inmigración en España 2007*. Madrid, Dirección General de Integración de los Inmigrantes, Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración.
- Martín-Barbero, J. (1987) *De los medios a las mediaciones*. Mèxic DF, Gustavo Gili.
- Orozco, G. (1993) «Dialéctica de la mediación televisiva–estructuración de estrategias de recepción por los televidentes». *Anàlisi* (Barcelona), 15, p. 31-44.
- (2001) *Televisión, audiencias y educación*. Buenos Aires, Norma.
- Rodríguez, L.C. (2007) «Informe sobre la situación social de los inmigrantes y refugiados en 2007». *Foro para la integración Social de los Inmigrantes*. Madrid, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, p. 1-98. Disponible a: <http://www.mtin.es/es/migraciones/Integracion/Foro/docs/Informe-situacion-integracion-inmigrantes2007.pdf> [accés: 15.9.2008].
- Schopenhauer, A. (1819) *El mundo como voluntad y representación*. Madrid, Fondo de Cultura Económica, volum I, 2003.

Las informaciones de integración en las televisiones: una herramienta pedagógica para la educación intercultural

Resumen: Este texto presenta, a partir de algunos referentes teóricos de medios de comunicación, inmigración y educación, aspectos de la discusión práctica del papel de los medios en la construcción del imaginario social de los inmigrantes, para los niños y jóvenes en las escuelas. En primer lugar, será abordada la asimilación de las informaciones gracias a la mediación y recepción, así como el papel de los educadores. En segundo lugar, se reflexionará sobre la construcción social de la *realidad* y medios de comunicación. Finalmente, se presentarán ejemplos de noticias de los inmigrantes en televisión. A partir de las tres perspectivas, se podrán indicar posibles utilizaciones de la comunicación como herramienta de educación intercultural.

Palabras clave: integración, interculturalidad, construcción de la realidad, inmigrantes, mediación

Les informations d'intégration dans les télévisions : un outil pédagogique pour l'éducation interculturelle

Résumé: Ce texte présente, à partir de quelques références théoriques sur les moyens de communication, l'immigration et l'éducation, des aspects relatifs à la discussion pratique du rôle des moyens de communication dans la construction de l'imaginaire social des immigrants, chez les enfants et chez les jeunes. En premier lieu, on abordera l'assimilation des informations grâce à la médiation et à la réception, ainsi qu'au rôle des éducateurs. En second lieu, on réfléchira sur la construction sociale de la *réalité* et sur les moyens de communication. Enfin, on présentera des exemples de nouvelles des immigrés présentées à la télévision. À partir de ces trois perspectives, on pourra indiquer de possibles utilisations de la communication comme outil d'éducation interculturelle.

Mots-clés: intégration, interculturalité, construction de la réalité, immigrants, médiation

News about integration on TV: a pedagogical tool for intercultural education

Abstract: This paper presents some aspects of the practical debate on the role of the media in the construction of the social imaginary of immigrants in children and young people on the basis of some theoretical references to the media, immigration and education. First, we deal with information assimilation through mediation and reception, and with the role of educators. Secondly, we reflect on the social construction of *reality* and the media. Finally, we present examples of TV news items on immigrants. On the basis of these three approaches, we propose possible uses of communication as a tool for intercultural education.

Key words: integration, interculturality, reality construction, immigrants, mediation